

De Eraut

van de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 3 Maart 1912. N°. 1783.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADRESSTATIE BUREAU: Warmoesstraat 96, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Zaterdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.30, voor België per jaar f 5.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.30, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van leedgaven f —.12 per regel.

Van de Voleinding.

XLVII.

TWEDE REEKS.

IX.

Haar uitgang is van het einde des hemels, en haar ommeloop tot aan de einden daarvan; en niets is verborgen voor hare hitte. Psalm 19: 7.

Reeds uit het aangevoerde blijkt, hoe het toekomstig lot van onze aarde allerminst op zichzelf staat, maar verwikkeld is in hetgeen ons gehele zonnestelsel te wachten staat. Zelve niets dan een donkere bol, ontvangt onze aarde haar warmte, haar leven, haar bezieling eeniglijk van de zon, zoodat haar lot onafscheidelijk aan het lot van de zon verbonden is. En daar nu de zon niet alleen onze aarde verlicht en verwarmt, maar ook zeven andere planeten hierin deelen doet, spreekt 't vanzelf, dat de toekomst van onze aarde ten deele ook zal afhangen van hetgeen met die zeven andere planeten gebeurt. Iets wat te meer geldt, daar onze aarde midden in deze groep planeten inligt. Twee, straks drie, tusschen ons en de zon, en de overige benedenwaarts nog verder dan wij van de zon af. Versterking in den geregelden gang van een der andere planeten zou daarom bijna zeker ook op onze aarde moeten inwerken. In elk geval staat onze aarde niet op zichzelf, zit ze in één kluit met tal van andere sterren, en worden deze saam beheerscht door de zon. Nu zijn Mercurius en Venus, die tusschen ons en de zon liggen, kleiner dan onze aarde. Mercurius is in stofmassa slechts 0.04 van onze planeet, Venus 0.79. Ook komt Venus het dichtst bij ons. Al naar ze staat, kan ze 260 miljoen kilometer van onze aarde staan, maar komt ze op 't dichtst, dan staat ze slechts 39 miljoen kilometer van ons af. Mars, die 't eerst aan onzen anderen kant komt, ligt op onze aarde nog het meest, maar blijft ook bij zijn kortsten afstand altoos nog 54 miljoen kilometer van ons verwijderd. Zijn stofmassa is slechts 0.10 van die der aarde. Mars heeft dagen ongeveer gelijk aan de onze, maar zijn jarenloop om de zon duurt eens zo lang. Zijn atmosfeer wijst zware, dikke wolkenstrepen aan, en twee kleine maanen wentelen zich om deze planeet. Van Mars heeft men zelfs een landkaart kunnen ontwerpen, en op deze planeet ook veranderingen meenen waar te nemen, die velen achten alleen uit een optreden van mensche-lijke werkzaamheid te kunnen verklaren; phantasien die men nu reeds weer op gaf. Toch blijft Mars de ster, waarmede de aarde nog de meeste overeenkomst toont en het nauwste contact heeft. Van de overige buitenwaarts liggende sterren weten we veel minder. Ook zijn ze veel, veel groter dan onze aarde. Onze middellijn is slechts 12,756 kilometer groot, die van Jupiter daarentegen ruim 142,500, en hier tusschen in liggen dan, wat grootte betreft, Saturnus met 118,800 kilometer, Uranus en Neptunus elk met 50,000 kilometer. Mars heeft een middellijn half zo groot als onze aarde. Venus is ons gelijk. En Mercurius heeft slechts één derde van wat onze aarde aan middellijn heeft. Reken dan nu bij, dat Saturnus nog omgeven is door een breeden ring, en dat om andere planeten, evenals om de aarde, zich maanen wentelen, en reeds hieruit blijkt duidelijk, in welk net van banen de baan van onze aarde verwikkeld is.

Doch hierbij blijft het niet. Bij de banen der planeten komt dan nog het machtig net van kometen, dat over ons zonnestelsel als uitgespannen ligt. Wat deze kometen eigenlijk zijn, en waartoe ze dienen, blijft nog steeds een geheim. Veelal zijn ze zoo klein en onzichtbaar, dat ze niet dan bij uitzondering met het bloote oog zijn waar te nemen. Ze vallen in lichtkop en lang gespreiden staart uiteen, sommige bezitten zelfs twee, drie of zes staarten die saam een breedgespreiden waier vormen. De lichtkop heeft meest een donkere dichte kern die door een lichtkop overhangen is, *Corna* genaamd. De grotere kometen zijn omstreeks 500 in aantal, die periodiek verschijnen, zoodat men op elke vier jaar één komet kan rekenen; maar veel groter nog is het getal van de kleine kometen, die slechts door groote verrekijkers waarneembaar zijn. Alles saam rekent men het aantal kometen op vele miljoenen. De lijn van den loop der kometen verschilt weinig van die der planeten. Dat deze kometen in haar loop met de aarde in botsing kunnen komen, is reeds voor lang

ingezien, en heeft meer dan eens vrees en ongerustheid verwekt. Toch is men thans vrij algemeen van deze bezorgdheid teruggekomen. De zeer kleine kometen hebben in haar kern een zoo weinig dichte stofmassa, dat botsing voor ons schier geen gevolg zou hebben. En bij grotere kometen zou een doorgaan door den staart ons weinig deren, dat die staart zoo dun van substantie is, dat men er nauwelijks iets van zou merken. Stooting tegen de vaste kern van zulk een groote komet kon natuurlijk bedenkelijker wezen, maar schijnt bij de vastheid van loop en van onze aarde en van zulk een komet niet te wachten te zijn, terwijl, zooover vroeger aanraking mocht hebben plaats gehad, dit weinig ander effect moet hebben gehad, dan dat een regen van meteorieten van de kern afstoot en op onze aarde neerkwam. Eigenlijk blijven de kometen derhalve voor ons vreemde, ons onverklaarbare hemellichamen, waarvan we noch oorsprong, noch doel doorkunnen; die om haar zeldzaamheid, als ze verschijnen, ons vreemd aandoen, en altoos het besef hernieuwen, dat zich aan den hemel van ons zonnestelsel nog heel andere dingen afspelen, dan wij bij de wisseling van dag en nacht zouden vermoeden. Ze brengen in ons zonnestelsel een onzeker en daardoor onbetrouwbaar element, en verhoogen zoodoende de betekenis van het feit, dat onze aardbol niet op zich zelve staat, maar opgenomen is in een zeer ingewikkeld stel van hemellichamen, lichtglansen en krachtwerkingen, die op haar tegenwoordig stand, en op haar toekomstig lot van overwegenden invloed kunnen zijn. Reden te meer, om de illusie van een altoosduurende en onveranderlijke wereld op te geven, en met Schrift en Wetenschap beide aan den komenden ondergang van onze wereld geloof te hechten.

En hiermede komen we dan tot de derde soort lichamen, die zich in ons zonnestelsel bevinden, en uit dat zonnestelsel af en toe met onze aarde in aanraking komen, t. w. tot de *Meteoriten*, ook wel maansteenen of meteorolithen genoemd. Het zijn groote of kleine stukken van steenachtige of metaal-soortige formatie die nu eens als groote steenen of metaalstukken plotseling op de aarde vallen, of in tal van kleine stukken breed gespreid op onze aarde neerkomen. Gelijkt men weet, beweren de aanhangers van den Islam, dat de *Kaaba*, die zij te Mekka voor heilig houden, zulk een meteorsteen zou zijn, en ook van andere brokken ijzer of steen, die men wel niet heeft zien vallen, maar die toch tamelijk duidelijk op hooger oorsprong wijzen, wordt algemeen vermoed, dat ze uit de lucht op de aarde zijn neergelagen. Met name bekend zijn hiervan het groote stuk ijzer, dat te San Catharina in Brasië wordt gevonden, en dat 2250 Kilogr. weegt. In Mexico heeft men op meer dan één plaats zulke stukken tot van 50 tons gevonden. Het groote stuk meteorijzer dat kapitein Ross in Groenland vond en dat in 1894 naar New-York is overgebracht, wordt geschat op 45 tons. Men vindt deze brokstukken ijzer op plaatsen, waar van ijzer in den bodem geen sprake is, en in een vorm en massa, die elke gedachte uitsluit, alsof ze door menschen daar ter plaatse zouden zijn neergelagd. Er blijft daarom weinig anders over, dan te vermoeden dat ze uit de atmosfeer ter plaatse zijn neergelagen. Ook vertoonen deze meteorieten veelal strepen en teekeningen, die alleen uit het nederlaan door de atmosfeer kunnen verklaard worden. De meeste meteorietsteenen zijn uit den aard der zaak minder belangrijk, te meer daar ze veelal in veel kleinere gewichten neerkomen. Daarentegen vallen ze soms in zeer grooten getale tegelijk neer, zooals reeds uit het jaar 476 voor Christus ons bericht wordt van den steenregen die bij Aegospotamos in Thracië neerkwam. In 1803 kwamen te Lalgle in Normandië op eenmaal 3000 zulke steenen uit den hemel vallen. Een steen, in 1866 midden in Hongarije neergeloft, weegt niet minder dan 300 kilogram. Te Madrid viel in 1896 zulk een meteorietsteens zelfs midden op den dag uit de lucht neer, die door zijn glans schier ieder die op straat was, tijdelijk met blindheid sloeg.

Met dit verschijnsel der meteorieten hangt dan weer saam de dusgenaamde sterrenregen en het plotseling lichten van een schijnbare ster, die opeens opkomt, straalt, vuurt, glanst, en dan weer geheel verdwijnt, soms een stofregen van kleine meteorieten achter latend. Tijd van waarneming bestaat voor deze verschijnselen in den regel weinig, maar toch blijven ze interessant, daar ze onderstellen doen, of dat van ondergescheldene planeten en kometen scherven van kleinen omvang afschillen, of dat er,

geheel afgescheiden van planeten en kometen, geheele massa's van kleine sterren of metaalbrokken in ons zonnestelsel zich om de zon voortbewegen, die, bij de onregelmatigheid van hun loop, en hun losse samenstelling, springen en uiteenbarsten, tegen onze aarde stooten, en op die wijze al deze ongeregelde verschijnselen teweegbrengen, die op zichzelf zeer bedenkelijk schijnend, toch meestal zonder ernstige gevolgen verlopen zijn.

Slechts in zoover hebben ook deze meteorieten voor het proces van ons zonnestelsel betekenis, als ze tot in het kleine aantoonen, in welk verband onze aarde verwikkeld is. Wie op de kaart van ons zonnestelsel den loop van alle planeten en van hun manen nagaat, die naspert, hoe de banen der tal- en talloze kometen hier doorheen zijn gevlochten, en zich dan nog daarbij de banen van deze meteorieten denkt, tot ze tegen de aarde of tegen een andere planeet aanklosten, ziet tenslotte een war-net voor zich van allerlei groote en kleine lichamen, elk met zijn eigen baan, die onze aarde zoo omringen en als omvlechten, dat het is of er van een zelfstandige aarde geen sprake kan zijn. En al is dit nu overdreven genomen, toch blijft het feit, dat de verschijning van onze aardbol in het Heel een gansch anderen indruk op u maakt, zoo ge de aarde op zich zelf en apart neemt, of te wel, zoo ge haar neemt gelijk ze in ons zonnestelsel verwikkeld ligt. Dat onze aarde desentemmen een afzonderlijke, eigen bestemming heeft, en onder alle starren in het Firmament het hoogst in betekenis staat, volgt dan ook reeds uit wat de Schrift ons als haar eerste woord toeroept: „In den beginne schip God den hemelen en de aarde.“ In deze uitspraak toch wordt niet alleen ons zonnestelsel, maar heel het Firmament onder den naam *hemel* saamgevat, en wordt er uit dit majestueuse Firmament slechts één enkel gesteente, en dat wel *onze aarde*, afgezonderd. Zij alleen staat om haar hoogte en wonderde roeping tegen geheel het Firmament over. Er zijn feitelijk maar twee dingen in den beginne geschapen: 1°. de hemel; en 2°. de aarde. Al het overige wordt alzo tot den hemel gerekend, ook de planeten en kometen, zelfs de meteorieten, en alleen de aarde staat als een afzonderlijke Schepping Gods met geheel eigen roeping en een geheel eigen bestaan hier tegenover. Altoos zoo echter, dat ze niet van het Heel wordt losgemaakt, maar in het Heel blijft ingeweven, zóó ingeweven zelfs, dat ze in het wonderde weefsel van de banen van ons zonnestelsel zich als verliest en opgaat.

Voor het einde der dingen is dit uiteraard van het hoogste gewicht. Stond onze aarde geheel op zich zelf, had ze haar licht niet van de zon, maar uit een eigen lichtbron; bewoog ze zich niet, maar stond ze stil, om eeuwig in zich zelf te rusten; wendte geen zusterplaneten zich met haar om éénzelfde zon; viel van staarsterren geen sprake; was nooit één enkele meteoriet op onze aarde neergelagen; en schitterde alzo geheel onze aarde in eigen monumentale vastheid, onveranderlijkheid en onbewegelijkheid, zoodat van geen enkel lichtverschijnsel lavioed op haar uit kon gaan, — zoo zou ze of eeuwig moeten voortbestaan, of ze zou zich zelf moeten vernietigen, of ze zou door een daad van Gods Almacht moeten worden aange-grepen; en alleen zóó zou ze alsdan haar voleinding kunnen tegengaan. Thans echter, nu onze aarde lotgemeen is met miljoenen en nogmaals miljoenen andere hemellichamen nu ze voor haar bestaan en ontwikkeling geheel afhangt van haar juiste verhouding tot de zon; nu ze om de zon zich wentelt met tal van andere planeten; nu ze hiermede in een afzonderlijk compartiment van het Firmament is opgesloten; nu in dit compartiment tal van andere hemellichamen zich met haar in gelijke beweging bevinden; nu in dit hemelsch compartiment gedurig nog heel andere hemellichamen indringen en het doorkruisen; en nu dit zeer saamgestelde leven van ons zonnestelsel niet in onze macht is overgegeven, maar wij er veelver geheel lijdelijk onder verkeer; — nu is het klaar als de dag, dat onze aarde aan allerlei gevaren en allerlei invloeden is overgegeven, die voor haar historisch proces van ernstige betekenissen kunnen zijn, ja, die haar Voleinding kunnen bewerkteldigen en zelfs verhaasten. Geheel afgescheiden van wat zonde en dood en vloek over dit aardrijk bracht, ontvangt ge alzo den indruk, dat het leven op deze aarde, wel verre van bestemd te zijn om altoos voort te duren, veelver aan meet af in zijn eindigheid zijn eigen oordeel met zich droeg, en vroeg of laat den termijn moet bereiken, waarin zijn Voleinding zou intreden. Wat ons zonnestelsel ons te aanschouwen geeft, maakt niet den indruk van voltooide volmaaktheid, doet veelver denken aan

een stadium van aauwijn, dat bestemd is om bij later ontwikkeling in een veel hooger stadium van aauwijn over te gaan. De schepping zelve, gelijk ze zich aan ons voordoet, draagt als de profetie in zich van een nog veel hogere heerlijkheid. En wel verre van de verwachting die de Schrift wekt, en die ons doet uitzien naar een rijk der zuiverste volkomenheid, te weerspreken, maakt, geheel natuurlijk bezien, de plaats van onze aarde in het zonnestelsel, en van het zonnestelsel in het Firmament, den indruk van een voorbereidend stadium, waaruit het zich alles in langzaam proces naar veel heerlijkder Voleinding voortbeweegt.

Vooral de kleinheid en nietigheid van onze aardbol, gezien tegenover de onmetelijkheid van het Heel, en haar feitelijk optreden als een onbeduidend hemellichaam onder de duizenden veel machtiger lichamen, die zich in de eeuwige ruimte traag of snel voortbewegen, heeft reeds lang ook de kenners met bezorgdheid voor haar toekomstig lot vervuld. Niets toch waarborgt het voortduren van de haar gunstige omstandigheden, waaronder we op dit oogenblik verkeer. Schier in alles hangen we thans van de zon af, en wel in dien stand, waarin de zon zich tegenwoordig voordoet. Stond deze vast, dat de zon onveranderlijk was, zou dit althans een groote mate van gerustheid voor het gelukkig voortbestaan van onze aarde kunnen geven. Maar juist dit is niet het geval. Een zon die met zoo ontzaglijken gloed en glans in het heel instraalt, verbruikt natuurlijk allengs de stof waaruit haar gloed en glans opkomt. Bij langen duur kunnen hier dus veranderingen intreden, die voor onze aarde van noodlottige betekenissen kunnen worden. Doch ook afgezien hiervan zweeft onze aarde in een hemelruim, waarin miljoenen andere hemellichamen zich met haar bewegen, en ontstaat hierdoor het gevaar, dat vroeg of laat een hemellichaam uit zijn baan glipt en de baan onzer aarde snijdt; een snijding die voor onze aarde vernietigend zou kunnen zijn. Van lichtende bollen is dit nog minder te vrezen, daar deze loop ons reeds voor lang bekend kon zijn, maar er zijn ook geheel donkere bollen. Onze aarde is er zelve zoo één, en met onze zonne-planeten staat het niet anders. Van menige donkere star, die geen licht van elders opvangt, weten we niets. We weten niet hoeveel er zijn, noch waar ze zich bevinden, noch of ze zich bewegen, en zoo ja, in welke banen. En ook, ze kunnen uit zoo schier eindeloos afstand tot ons naderen, dat ze nu nog verre af zijn, maar toch plotseling op ons kunnen stooten. Bleek nu reeds, dat er starren zijn, wier licht honderden van jaren behoeft om ons te bereiken, dan kan er vooral onder de donkere bollen nog zulk een heiliger starren zijn, van wier bestaan we niets vermoeden, en die toch zich naar ons toe bewegen. Astronomen hebben dan ook onomwonden de mogelijkheid van zulk een voor onze aarde doodelijke ontmoeting toegegeven.

Natuurlijk voegt het ons hier met de uiterste voorzichtigheid te spreken. Afgezien toch van zonde, dood en vloek laat het zich niet wel denken, dat de oorspronkelijke Schepping er op zou aangelegd zijn geweest om heel dit aardrijk in zulk een allesvernietigende catastrofe te doen eindigen. De indruk, dien het Schriftverhaal bij ons achterlaat, is zeer zeker niet, dat, ware de zonde uitgebleven, het leven op deze aarde eeuwiglijk onveranderd zou hebben voortgeduurd. Veelver was 't al op een komende historische aangelegd en profeteerde die historie de Voleinding die te wachten stond. En deze Voleinding kan niet zijn algehele zelfvernietiging, maar moet zijn een ontplooiing, gelijk aan die welke ons in het opkomen van de kapel uit de rups zoo schoon natuur-zinbeeldig is voorgeteekend. Rekenen we daarentegen niet met wat geschied zou zijn bij onzondig verloop der wereldhistorie, maar met den toestand die na den val intrad, dan is een doorwerking van het oordeel dat in den werken van het aardrijk zelf ons niet alleen niet vreemd, maar zelfs natuurlijk. Wie de Schrift leest, en hierin de profetie van den ondergang van deze wereld opslaat, vindt 't alleszins begrijpelijk, dat het hierop ten slotte uit moet loopen. Wel komt 't dan ten slotte toch tot een Voleinding in heerlijkheid, maar dit resultaat wordt verkre-gen door een rechtstreeksch ingrijpen van onzen God.

Hier teekent zich alzo tweeërlei mogelijkheid. De eerste is die van een onzondige ontwikkeling die ons aardrijk langs historische weg zou hebben doen rijpen voor groter heerlijkheid, en hierbij zou een catastrofe vanzelf uitgesloten zijn geweest. Het had niet anders kunnen zijn, dan de

kapel uit de rups ontkiende. Maar hier-naast staat de heel andere mogelijkheid, die op onzen feitelijk toestand toepasselijk is. Ons aardrijk niet meer in zijn oorspronkelijke Scheppingszuiverheid, maar ten proef aan zonde en bederf. Als gevolg hiervan een langzame ontreding, die ten slotte in een catastrofe moet eindigen, en God zelf is 't, die deze catastrofe inleidt door zijn wondermacht, en door diezelfde wondermacht de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel doet opkomen. Dat nu bij die catastrofe de wereldbrand op zou komen uit gegevens, die nu reeds in het Heel aanwezig zijn, is met deze voorstelling in het minst niet in strijd. De aarde wordt nu eenmaal door de zon, omdat ze zooveel machtiger lichaams is, aangetrokken. Dat de zon ze toch niet tot zich trekt en opslorpt in haar vuurgloed, is het gelukkige gevolg van den afstand die tusschen ons en de zon ligt, in verband met de snelheid van de beweging onzer aarde, en ten deele ook van haar gewicht, maar juist dit sluit niet uit, dat, door langzame verandering, de afstand minderen en de snelheid wijzigigen ondergaan kon, zoodat tenslotte de aantrekkingskracht van de zon het kon winnen, en deze wereld verloren zou zijn. Dan zou 't toch God zijn, die het deed, en die de toestanden, die tot deze catastrofe leiden, zou doen intreden; maar het zou niettemin door geen andere gegevens geschieden, dan die van de ure der Schepping af, in en door de Schepping gegeven waren. Iets waarop we wijzen, niet om te zeggen, dat God Almachtig niet ook zeer wel door andere, dusver ongekende krachten zou kunnen ingrijpen, maar alleen om te doen inzien, dat dit op zichzelf niet noodzakelijk zou zijn, en dat het in niets Gods wondermacht zou verkorten en verkleinen, zoo de eindcatastrofe veroorzaakt werd door gegevens, die van meet af in deze Schepping verscholen waren.

Nadruk moet er vooral op gelegd, dat phantasierijke astronomen, zooals dit vooral in Flammarion uitkwam, glim men te veel aan hun profetieën hechten, om alle gerustheid in het leven zouden benemen. Wat Flammarion ons voorhoudt, dat we op elk oogenblik van den dag botsen kunnen tegen een vaste ster, een planeet of komet; dat we stooten kunnen tegen een hemellichaam, duizendmaal groter dan onze aarde, en bij dien stoot in damp en rook opgaan; dat een zwerm machtige meteorieten heel ons aardrijk verwoesten kan; dat we door de zuiging van een ander hemellichaam uit ons verband met de zon konden worden losgerukt, om in het ledig van de wereldruimte geslingerd te worden, en door een andere vaste ster te worden aangetrokken, en zoo veel meer, — zoo, als heusche profetie opgevat, heel onze wereld aan het toeval overgeven, en alle rust aan ons leven ontnemen. Daarentegen nu staat ons onwankelbaar geloof in de leiding die onze God aan heel het leven van het Heel geeft, en zoo verstaan we het, dat de kundigste astronomen, wel verre van ons angst aan te jagen, veelver, afgaande op wat het verleden hun leert, een onverwachte snijding van de banen ja wel niet voor onvermijdelijk, maar toch voor onwaarschijnlijk houden; iets waarmede ze wel niet alle vrees bannen, maar toch het rusten van ons hart in het albestuur onzes Gods vergemakkelijken.

DR. A. K.

DE TWEDE LIJDENSWEK.

„Zichzelven becederd“.

En in gedaante gevonden als een mensch, heeft hij zichzelf vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja den dood des kruises. Philip. 2: 8.

Eerst heeft de Zone Gods zichzelf vernedert, en toen Hij zichzelf vernedert had, is hij voortgeschreden, en heeft in de tweede plaats zichzelf vernederd. De zelfvernietiging lag in de gestaltenis. Hij was in de gestaltenis Gods, en heeft toen die gestaltenis Gods afgelegd en de gestaltenis aangenomen van een dienstknecht. Wie in de gestaltenis Gods is, heeft, wie in de gestaltenis van den dienstknecht overgaat, legt alle heerschappij af, aanvaardt het vlak omgekeerde, en is *onderworpen*. Hierin lag alzo voor den Christus de eerste groote verlossingsdaad, dat hij, die als God heerschte, nu als dienstknecht in staat van onderworpenheid overging. Hij die schiep, ging over in de gestaltenis van 't creatuur. En dit was de zelfvernietiging van den Zoon Gods.

Doch hierbij bleef het niet. Die in de gestaltenis Gods was, werd nu mensch en verscheen derwege in de gestaltenis van een *diensd* creatuur, maar niet alle creatuur staat op één lijn. Reeds in de starren aan het Firmament is onderscheid. De zon is

meer dan de dwaalsterren die zich om haar wendelen. In het plantenrijk ziet ge hetzelfde, zoo ge het kruipende mos met den hoog opgaanden ceder vergelijkt. En wie maar het lam in zijn gedachte naast den leeuw plaatst, voelt aanstands dat de leeuw de meerdere is. En zoo nu in 't ook onder menschen. Zich de menschen als onderling gelijk te denken, is zich verliezen in een droom. Zoals er geen twee bladeken aan eenzelfde boom gelijk zijn, zoo ook vindt ge geen twee kinderen der menschen, of er is verschil tusschen. Verschil in hun positie, zoo wat hun uiterlijke gedaante als wat hun innerlijke wezen betreft. Er zijn reuzen en dwergen, er zijn zwakke en sterke, er zijn hoogbegaafde en zeer ordinare menschen, en daar komt nu nog 't verschil in levenspositie bij. De een is machtig door de positie waarin zijn geboorte hem plaatste, den ander loopt ieder voorbij. Er zijn er die zich in overvloed baden, en er zijn er die de noodigste derven. Er zijn er die macht ontvingen, en er zijn er die vergeten hun dagen aljitten. Er is onder menschen een hooge, en er is onder menschen een lage positie. Ook al draagt al wat mensch heet 't type van Adam, toch is de een groot onder de kinderen der menschen en de ander is klein.

Meer nog, wie eerst klein is, wordt niet zelden verhoogd. Denk slechts aan David, eerst als herdersknaap en straks als Koning. Maar er zijn er ook die eerst hoog stonden, en toen vernederd werden, of zichzelf vernederden, en dit laatste nu spreekt de apostel van den Christus uit. "In gedaante, in gestaltenisse geworden als een mensch, heeft hij zich vernederd".

Niet, let wel, alsof de Christus eerst onder menschen hoog was, en toen tot lager stand onder menschen afdaalde, maar in zulk een zin, dat de Zone Gods, die, mensch wordende, van veel hooger dan menschen kwam, onder menschen opdrukkende een lage, en nederige plaats onder hen innam.

Wel zoudt ge kunnen zeggen, dat hij begon met in Bethlehem zeer hoog onder menschen te zijn, toen de Engelen in Efrata zijn lof bezongen, en de Wijzen uit het Oosten hem hun goud en myrrhe brachten, maar noch het een noch het ander maakte hem groot, plaatste hem hoog onder menschen. Reeds in de Kribbe en in de windselen sprak veler, in socialistisch gezin genomen, diepe zelfvernederling.

En dit nu is wat hier aangrijpt: de Christus onderling dit lage niet, maar koos en nam 't zelf. Hij werd niet door het bestel Gods, dat over hem beschikte, vernederd, maar koos 't zelf aldus, en daarom legt de apostel er nadruk op, dat de Christus zichzelf heeft vernederd.

Had aan de beschikking gestaan, er zou slechts één roep geweest zijn: "Indien de Zone Gods onder ons menschen komt, dan zij voor hem de hoogste eere, die onder menschen denkbaar is. Voor hem dan onder menschen de glorie. Alle schatten der aarde voor hem uitgespreid. En alle macht onder ons menschen, alle heerschappij en alle mogendheid hem op de schouders gelegd".

Naar menschelijk bestel zou de Christus Koning aller koningen en Kelder aller kelders moeten geweest zijn, en zich in pracht en weelde, in den glans van grootheid en majesteit hebben kunnen baden.

En zulk een positie van macht en glorie had de Christus kunnen kiezen, maar die koos hij niet. Hij koos omgekeerd, wat hem in nederigen stand plaatste. Zoo begon het in den stiel te Bethlehem, zoo teekende het zich nog scherper af op de vlucht naar Egypte, zoo bleef het dertig jaren lang te Nazareth in het stille gezin uit den ambachtkring. Niets wat aan hoogheid, niets wat aan grootheid deed denken. Van de 33 jaren zijns aardischen levens heeft Jezus er 30 stil en vergeten doorleefd, in klein burgerlijk bestaan. Zelfs tot den Dooper was de wetenschap van zijn verblijf nog niet doorgedrongen. Kort na Jezus geboorte was er een kleine opschudding in den kring van Zacharias geweest, maar nu wist niemand buiten Nazareth meer van iets. Jezus scheen geheel vergeten, en tot aan den Doop toe bleef zelfs van gemeenschap tusschen Jezus en Johannes niets. Voor ons zoo onbegrijpelijk die 30 lange jaren, waarvan, op dien éénen tempeltocht na, zelfs het kleinste gerucht niet tot ons kwam.

En nu de drie jaren die daarop volgden. Aangrijpend is de tegenstelling. Nu op eenmaal heel 't land met den Rabbi van Nazareth bezig. De machthebbers en de geleerde scholen te Jeruzalem al spoedig enkel met Jezus doemde. Maar ook zoo blijft Jezus maatschappelijke positie als mensch onder de menschen zeer nederig. De vossen hadden holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des Menschen had niet waar hij 't hoofd kon nederleggen. Geen eigen woning. Geen eigen bezit. Geen eigen inkomen. Een leven van liefdegaven. Groot was zijn wonder woord en wonder werk, maar klein was hij naar de wereld gerekend. Men van ganich nederigen staat onder menschen.

En hierbij bleef het niet. Zeer kort voor zijn sterven drukte de Christus zijn zelfvernederling symbolisch voor zijn jongeren uit, toen hij zich als een slaaf omgord had, zijn discipelen op de rij af, zooals ze aan tafel zaten, de voeten wies, en met ontroerde stem tot hen sprak: Gij noemt mij Heere en Meester, "maar ik ben onder u als één die dien".

Lees en herles het in Johannes 13 hoe diep dat voetwassen Jezus aangreep. Jezus dan, wetende dat de Vader hem alle dingen in de hand gegeven had, en dat hij van God uitgegaan was, en tot God heenging, stond op en omgordde zichzelf. En vlak daarop volgt: "Jezus, deze dingen gezegd hebbende, werd ontroerd in den geest". En toen volgde de aankondiging van het verraad.

Tekens en tekens wees Jezus hierop. De discipelen konden er maar niet inkomen, en toch moesten ze 't verstaan: "Wie onder u zal willen de eerste zijn, die zij aller dienstknecht", want, en dan volgt er weer het wonderde mysterie: "ook de Zoon des menschen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen".

Nocht neemt Jezus voor zich de eerste plaats. Altoos vernederd hij zichzelf. Iet wat daarom te hooger stond, omdat Jezus optrad onder gevallen menschen. Zelfs al was hij onder paradijskinderen opgetreden, dan nog zou hem de eerste plaats zijn toegekomen. Maar hoe dan nu niet, nu hij verscheen als éénig zondeloos onder ons in zonde verzoeken geslacht! En toch bleef hij in de gestalte der vernederling. Hij zou dienen, om ons te redden, en zijn ziel te geven tot een rantsoen. En dit ook om ons dien dien, het schoone der nederigheid, den prijs der zelfvernederling te leeren verstaan.

Jezus doorzag in de sonde het boze wezen. Dat boze bedoelen om als God te zijn. Dat zichzelf verheffen. Dat zichzelf voorop dringen. Dat altoos de eerste willen wezen.

En nu leert hij ons niet alleen, dat alleen zelfvernederling ons zuiveren kan, maar hij toont het ons. Hij die boven allen stond, daalde af tot op de voetbank der voeten. Om tweediel te doen. Om door de zelfvernederling aan het Kruis ons zonden af te wassen. En ook om door het voorbeeld der zelfvernederling ons tot zelfvernederling te lokken, en zoo den wortel van alle sonde ook uit te snijden uit ons hart.

Dr. A. K.

PRO REGE

DOOR
Dr. A. KUYPER.

Van dit premiewerk voor abonnees op "De Heraut" kwam deel II gereed. Begin der volgende week wordt het aan de intekenaren, die het voor dit deel verschuldigde bedrag voldeden, toegezonden, zoodat dezen dan het complete werk in hun bezit zullen hebben.

De intekenaren die een stel van drie losse banden bestelden, ontvangen dat nu tegelijk met het Derde deel.

Verkrijgbaar zijn linnen banden en banden met lederen rug en hoeken. Een stel van 3 losse linnen banden kost /1.80, een stel van 3 losse half-lederen banden /3.30.

Intekenaren, die losse banden wenschen te ontvangen, maar ze nog niet bestelden, wordt verzocht ten spoedigste hun verlangen kenbaar te maken, met bijvoeging van bedrag.

Met het inbinden van ingenaalde deelen kunnen wij ons niet belasten.

Adm. DE HERAUT.

2 Maart 1912.

Amsterdam, 1 Maart 1912.

Het gaat met symbolen als met de droom van Pharaon. Er hoort gewoonlijk een droomuitlegger bij om ons de beteekenis der symbolen te verklaren. En deze droomuitleggers waren het reeds in oude tijden niet altoos met elkander eens...

Zoals men zich herinneren zal, veroorloofden we ons onlangs een kleine kritiek op den kop van het Zondingsblad, die in verschillende symbolen ons den zondingsarbeid moest voorstellen. We meenden dat de verklaring, door Dr. Dijkstra van deze tekenen gegeven, de meest authentieke was. Thans verzoekt de volijverige Zondingsdeputaat Dr. Renkema van Renkum ons de volgende nog meer officiële verklaring van deze symbolen in ons blad op te nemen, waaraan we gaarne voldoen:

Eenige toelichting aangaande den kop van "Het Zondingsblad".

De rand stelt voor een tamme en een wilde druivenwinger, dooreen geslingerd; zich met elkander vereenigend.

De sterren met uitstralend licht beschrijven de rolle, getiteld: *Het Zondingsblad*.

De sterren om den opengelegden Bijbel getuigen van het licht, dat Gods Woord doet opgaan voor de Heidsche volken.

Daaronder ziet men links een vruchtenkruis met een Javaan er voor staande, terwijl op korten afstand van deze kruis een Javaansche vrouw, die hare inkoop heeft gedaan, zich verwijderd.

Rechts bemerkt men Soembaneesche paalwoningen, omgeven van coconpalmen, en daarvoor een Soembaneesch meisje, zittende bij muziekinstrumenten.

Beneden zijn twee handen geteekend; het is de hand van een blanke, (met de manchet) die de hand van een inlander vasthoudt; 't is het Christendom, dat het Heidendom de hand geeft; 't is de Zending, die ook de Heidsche volken in de zegeningen van Christus' verlossing wil doen deelen.

RENKEMA.

Uit deze verklaring blijkt dus, dat de beide ineengestrengelde handen niet Java en Soemba voorstellen moeten, door het Christendom zusterlijk verbonden, maar de hand, die de (Europeesche) Zending — dat is bepaald de hand met de manchet — aan den heidschen Javaan — de hand zonder manchet — toereikt. Ons bewaar tegen de gemancheerde hand is daarmede vervallen, maar fraai is het symbool niet. Vooreerst zijn de beide handen veel te groot in vergelijking met de daarboven aangebrachte voorstellingen van den Javaan en Soembanee, wat voor het oog storend werkt. En ten tweede zijn twee ineengestrengelde handen het gewone symbool van vriendschap (of liefde), maar niet van het bieden van de hand om een ander weldaden te geven. Intusschen is de raak van te weinig belang om de discussie hierover voort te zetten. We hopen, dat menige hand gretig moge worden uitgestoken om het Zondingsblad te lezen, en door dit uitnemend gereedgemaakte blad de belangstelling voor de Zending steeds meer worde opgewekt.

Nu er eenige strijd ontstaan is over de vraag, of de bewijzen van de burgerlijke huwelijksvoltrekking, door den ambtenaar van den burgerlijken stand af te geven, op gezegd papier moeten staan om wettig te zijn, of niet, is het goed, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken hierover nader licht heeft ontstoken. De *Nieuwe Rotterdammer* meldde des aangaande het volgende:

Verklaringen van huwelijksvoltrekking. Naar aanleiding van een door verschillende ambtenaren van den burgerlijken stand tot den Minister van Financien gerichte vraag, of zij ongezegend kunnen afgeven de verklaringen van huwelijksvoltrekking, welke bestemd zijn om te worden overgelegd vóórdat tot het kerkelijk

huwelijks wordt overgegaan, heeft de Minister als zijn meening te kennen gegeven, dat er geen twijfel bestaat, dat een verklaring van huwelijksvoltrekking, afgegeven door ambtenaren van den burgerlijken stand, — behoudens gevallen van gebreken onvermogen — op zegel behoort te worden gesteld, zelfs al wordt zulk een verklaring afgegeven in den vorm van een ondertekend bericht, omdat het ook in dien vorm blijft een stuk, door een openbaar ambtenaar in zijn kwaliteit ondertekend en opge maakt met het doel om tot bewijs te strekken. Naar den Minister is medegedeeld, worden bedoelde verklaringen sinds eenigen tijd ongezegend afgegeven. Bij de wijziging van de zegel zal worden overwogen, of voor het in art. 136 B. W. bedoelde bewijsstuk een vrijstelling in het leven kan worden geroepen. Zoolang de tegenwoordige zegel evenwel bestaat, behooren hare bepalingen te worden nageliefd.

We deelen dit met opzet mede, omdat de Kerkeraden of predikanten, die zonder behoorlijk bewijs van burgerlijke huwelijksvoltrekking, een huwelijks kerkelijk bevestigen, daardoor in groote moeilijkheden zouden kunnen komen. Na de berisping van den Minister zullen de ambtenaren wel zorgen, dat ze de bedoelde verklaring alleen op gezegd papier afgeven, maar ook de kerkeraden of predikanten hebben toe te zien, dat zulk een gezegd stuk aanwezig is; de voorstelling, alsof men met een ongezegde verklaring volstaan kon, schijnt toch niet juist te wezen. Gelukkig heeft de Minister beloofd, bij een wijziging van de zegelwet het bezwaar uit den weg te helpen. We hopen, dat deze wijziging zich niet te lang zal laten wachten.

Onze Liturgie.

XIV.

Het gezag van de Apostolische traditie, waarop de Grieksche en de Roomsche Kerk zich voor haar liturgie beroepen, is dus volkomen terecht door het Protestantisme verworpen.

Een liturgie, die door Christus en de Apostelen voor de Kerk is ingesteld en waaraan de Kerk aller eeuwen zou gehouden zijn, is er niet.

Voorzover de Apostelen zelf in hun zendberijen enkele voorschriften voor den uitwendigen eeredienst gaven, zooals met name de Apostel Paulus dit doet in den eersten zendbrief aan de gemeente van Corinthen, stemt ieder toe, dat deze voorschriften in dien vorm een tijdelijk karakter hebben gedragen, in verband stonden met volksleden uit dien tijd en dus allerminst bedoeld zijn om letterlijk door alle Kerken te worden opgevolgd. Wanneer deze voorschriften toch in de Hellige Schrift zijn opgenomen en dus deel uitmaken van Gods Woord, dat voor de Kerk aller eeuwen bestemd is, dan is dit geschied, omdat aan deze voorschriften beginselen ten grondslag lagen, die losgemaakt uit dien tijdelijken vorm, wel degelijk betekenis voor ons hebben, maar niet, omdat wij in letterlijken zin aan deze voorschriften gebonden zijn. Zoo heeft de Christelijke Kerk deze liturgische voorschriften steeds opgevat, en afgezien van enkele onbeduidende secten, die voor de historie der Kerk nauwelijks meetellen, is er dan ook niet één Christelijke Kerk aan te wijzen, die in haar eeredienst zich nog aan deze Apostolische voorschriften voor de gemeente van hun dagen houdt. Het sterkste voorbeeld hiervan heeft men in den uiterlijken gebedsvorm. Hoewel en in het Oude en in het Nieuwe Testament de vaststaande houding bij het gebed is, dat de bidder de oogen opslaat naar boven en de handen smeekend uitbreidt naar den hemel, is thans in alle Christelijke Kerken de gewoonte ingevoerd, dat men bij het bidden de oogen sluit en de handen vouwt, en zal wel niemand beweren, dat men door dezen veranderden vorm van het gebed te kort doet aan het gezag der Hellige Schrift. Dit een voorbeeld moge volstaan; het zou anders niet moeilijk wezen tal van andere voorbeelden hieraan toe te voegen.

Indien dus zelfs die aanduidingen die de Schrift zelf ons geeft omtrent den uitwendigen eeredienst der Apostolische Kerk, voor ons geen bindend gezag hebben, dan blijkt hieruit, dat dit nog veel minder gelden kan ten opzichte van de ongeschreven Apostolische tradities, waar de Grieksche en de Roomsche Kerk zich op beroepen. Dat er in de eerste Christengemeenten, die door de Apostelen zelf gesticht zijn, een zekere traditie geweest is, hoe de Apostelen den eeredienst hebben ingericht, behoeft daarom niet betwijfeld te worden. Het spreekt wel van zelf, dat men aan het voorbeeld door de Apostelen gegeven, zeer hooge waarde heeft toegekend, en dat de levende traditie van wat de Apostelen gezegd en gedaan hebben, nog enkele geslachten bewaard is gebleven. Bij de oudste kerkvaders ziet men dan ook telkens, dat zij op deze Apostolische traditie zich beroepen, en zoolang een geslacht leefde, dat met de Apostelen zelf in aanraking was geweest, moest deze Apostolische traditie wel zeker gezag hebben. Maar, gelijk het met elke mondelinge overlevering gaat, deze traditie werd al spoedig onzuiver, en naarmate men verder van den tijd der Apostelen kwam af te staan, mengden zich in deze overlevering allerlei elementen, die reker niet van de Apostelen afkomstig waren. Zoodra men dan ook aagaat, wat door deze Apostolische traditie als van de Apostelen herkomstig, ons is overgeleverd, kan er wel geen twijfel over bestaan, dat het grootste deel dezer overlevering bewust of onbewust bedrog is. De zoogenaamde Apostolische Geloofsbelijdenis, die volgens deze traditie door de Apostelen zelf zou zijn opgesteld, voordat ze Jerusalem verlieten om het Evangelie te prediken, en waarvan elk artikel door een hunner zou zijn uitgesproken, is zeker niet van de Apostelen zelf afkomstig. "De Apostolische

Kerkenordening", die evenzeer uit deze Apostolische traditie heet afkomstig te zijn, heeft evenmin met de Apostelen iets te maken. En zoo is ook de zoogenaamde "Apostolische liturgie", die in geschrift ons is overgeleverd, niet ander dan een talsificaat uit later eeuwen, zooals op de meest afdoende gronden kan worden aangetoond. Uit dit drietal voorbeelden: de Apostolische geloofsbelijdenis, de Apostolische Kerkenordening en de Apostolische liturgie, blijkt, hoezeer men in later eeuwen geneigd was allerlei later gevonden documenten met den schijn van Apostolisch gezag te dekken, terwijl er van een werkelijke Apostolische traditie geen sprake was. Elke poging om op grond van deze zoogenaamde Apostolische traditie vast te stellen, wat de oorspronkelijke inrichting is geweest van den eeredienst in de Apostolische gemeenten, is daarom met onvruchtbaarheid geslagen. Wat deze traditie behelst, is zoo onzuiver, zoo vermengd met allerlei niet-apostolische elementen, en dagteekent uit zoo veel later eeuw, dat elke historische zekerheid ontbreekt. De Roomsche Kerk zelf heeft dan ook vruchteloos gezocht naar een keursteen, om hier het echte van het valsche goud te onderscheiden. Men heeft wel als maatstaf gesteld, dat datgene wat semper, ubique et ab omnibus, d. w. z. wat steeds, wat overal en wat door allen is onderhouden was, van de Apostelen afkomstig moest wezen, maar in de praktijk baatte ook deze maatstaf niet, want wie zal uitmaken wat steeds, wat overal en wat door allen is aangenomen, waar we omtrent de eerste eeuwen der Christelijke Kerk zoo weinig getuigenissen bezitten, en deze getuigenissen volstrekt niet eenparig zijn, maar telkens elkaar tegenspreken? Vandaar dat de Roomsche Kerk ten slotte de beslissing, wat Apostolische traditie is, heeft overgelaten aan den Paus, die is met onfeilbaar gezag uitmaakt, omdat hij daarbij geleid wordt door den Heiligen Geest. Maar daarmede is dit vraagstuk dan ook van historisch op dogmatisch gebied overgebracht en beslist niet het historisch onderzoek, maar het gezag van den Paus, aan wiens gezag geen Protestant zich natuurlijk onderwerpen kan.

Maar ook afgezien hiervan kan, zelfs waar we historische zekerheid hebben, en we met terdaad op afdoende gronden kunnen aannemen, dat we een Apostolische traditie bezitten, nog geenszins gezegd worden, dat deze traditie voor onze dagen enig gezag heeft. Het sterkst sprekend voorbeeld hiervan hebben we wel in den strijd, die reeds in de eerste Christelijke Kerk gestreden is over de vraag, wanneer het Paascheest moest gevierd worden. Polycarpus, de beroemde bisschop van Smyrna, die in 155 als martelaar is gestorven, en die zelf nog persoonlijk met den Apostel Johannes heeft omgegaan, wiens leerling hij was, heeft uitdrukkelijk verzekerd, dat Johannes en de andere Apostelen, die hij gekend had, gewoon waren op den 14en Nisan, denzelfden dag, waarop de Joden het Paascheest vierden, ook hun Paascheest te houden. Dit getuigenis van Polycarpus wordt bovendien nog bevestigd, doordat, toen de strijd over deze vraag tusschen de Klein-Aziatische Kerken en den bisschop van Rome ontbrandde, de bisschop van Ephese, Polycrates geheeten, zich wederom beriep voor de praktijk, door de Klein-Aziatische Kerken gevolgd, op het voorbeeld van den Apostel Johannes, die jarenlang de gemeente van Ephese geleid had, en op dat van den Evangelist-diacon Philippus, die met zijn drie profeteerende dochters zich te Hierapolis had gevestigd. Hier hebben we dus niet een onzekere overlevering, maar een ontwijfelbaar echte Apostolische traditie, waarvan de oorsprong tot de dagen der Apostelen zelf opklimt en waarbij de namen der Apostelen, waarom het ging, ons genoemd worden. Enige twijfel aan de juistheid dezer overlevering is dan ook buitengesloten. De Apostel Johannes heeft, naar we ook van elders weten, zijn laatste levensdagen in Ephese doorgebracht, en hij moet daar nog gewerkt hebben tegen 't eind der eerste eeuw. Polycarpus heeft hem daar persoonlijk gekend en is de meest onwraakbare getuige voor deze Apostolische traditie. En het feit, dat de Klein-Aziatische Kerken, zelfs toen de bisschop van Rome wegens deze afwijkende liturgische praktijken dreigde deze Kerken met den ban te slaan, met een beroep op de Apostolische traditie weigerden hem te gehoorzamen, toont wel, hoe vast deze Apostolische overlevering was. Bisschop Polycrates van Ephese antwoordde zelfs aan den bisschop van Rome, dat hij door diens dreigementen zich niet liet verschrikken, want dat een grotere dan hij gezegd had: Men moet Gode meer gehoorzamen dan den menschen.

En toch, hoe vast deze Apostolische traditie ook staan moge, zal wel niemand beweren, dat deze traditie voor ons eenig bindend gezag heeft bij de bepaling van de vraag, wanneer we het Paascheest moeten vieren. De Christelijke Kerk heeft volkomen terecht het Christelijk Paascheest losgemaakt van den 14en Nisan, den dag van het Joodsche Paascheest, en daarvoor den Zondag, als dag van Christus opstanding, gekozen. Het Apostolisch gebruik keuren we daarom niet af, want op zich zelf is niet één dag heiliger dan de andere, en er kunnen voor de Apostelen gewichtige redenen geweest zijn, waarom ze aanvankelijk het Christelijk Paascheest met het Joodsche Pascha lieten samenvalfen. Maar zoodra de Christelijke Kerk haar zwaartpunt verlegd zag uit het Jodendom naar de Heidenwereld en daarmede vanzelf een tegenstelling met het Jodendom en zijn liturgie ontstond, was het wijs en goed gezien, dat voor het Christelijke Paascheest een andere dag gekozen werd dan het Joodsche Pascha. Al mag de ruwe wijze, waarop de bisschop van Rome in deze zaak optrad en zelfs met bedrieging van den ban de Klein-Aziatische Kerken dwongen wilde haar litur-

gische gebruiken te veranderen, reeds in zijn dagen algemeen zijn afgekeurd, wat de zaak zelf betreft, heeft heel de Christelijke Kerk den Bisschop van Rome in 't gelijk gesteld, en niet één Kerk laat ons Paascheest met het Joodsche Pascha meer samenvalfen. De bisschop van Ephese, Polycrates, die de Apostolische traditie beschouwde als een *Godelijk voorschrift*, waarvan hij niet afwijken mocht, heeft principieel ongelijk gehad. En het is wel opmerkelijk, dat het juist de Kerk van Rome is geweest, die toen tegen het bindend gezag, dat de Kerken van Klein-Azië aan deze Apostolische traditie toekende, is ingegaan en voor de vrijheid der Kerk om een andere usantie te volgen, is opgekomen.

Dr. A. H. K.

Voor Kootwijks Scholen.

Het Bestuur van de Scholen met den Bijbel te Kootwijk en Kootwijkerbroek heeft besloten tot den hoognoedigen aanbouw van een vierde lokaal en de daardoor noodzakelijk geworden verandering van het derde lokaal aan de Christ. School te Kootwijkerbroek. Zoo wij hopen, zal het vierde lokaal reeds met Mei in gebruik worden genomen.

Dank den Heere, Die het den heer J. Seb. te Nijkerk, die de toestanden kent, in het harte gaf, voor deze onze belangen te ijveren, en die selve, met de familie v. d. G. en de familie v. E. te Nijkerk den krachten stoot gaf, zodat wij met de door den liefdevollen steun van andere vrienden, dat zooser gewenschte doel konden bereiken.

Voor de meubilering wordt nu nog in de Gem. en verder bij de vrienden met een z.g.n. sneeuwbal gewerkt, en zoo wij hopen zal ook op die wijze in die behoefte worden voorzien. Gode alleen de eere, waar de Heere telkens, wat den arbeid in deze Gemeente betreft, Zich betoont een verrassend God te zijn.

Dr. J. H. HOUTZAGERS.

Kootwijk.

voorzitter.

Teeftafel.

I. H. LANDWEHR. HANDBOEK DER KERKGESCHIEDENIS. Rotterdam, D. Bolle.

'n Tijd geleden heb ik hier de aandacht gevestigd op LANDWEHR'S BEKNOPT LERENBOEK DER KERKGESCHIEDENIS, verschenen in de BIBLIOTHEEK VOOR GODSDIENSTONDERWIJS onder redactie van Dr. A. THOLSTRA en Dr. H. VISCHER. Thans zij 't me vergund dit te doen met 'n ander werk van den Rotterdamschen predikant en beoefenaar der kerkhistorie en wel met zijn zooveel breeder opgezet HANDBOEK DER KERKGESCHIEDENIS, dat in vier deelen compleet zal zijn. Wel is dit werk nog in wording, maar de eerste twee deelen zijn toch reeds verschenen, en bovendien "vormt", zooals Dr. LANDWEHR zelf schrijft, "elk deel op zichzelf een geheel". Daarbij komt, dat de schrijver ons in de INLEIDING een en ander omtrent het plan van dit zijn boek mededeelt.

Het reeds in 1910 verschenen Ie deel geeft de Oude Kerkgeschiedenis, het Ie deel, dat ten vorigen jare uitkwam, brengt ons de MIDDENEEUWEN. Het spreekt, dat men van iemand, die 'n Kerkgeschiedenis schrijft, niet kan vergen, dat hijzelf heel de stof uit de bronnen zou hebben geput. Zeker, alleen de vrucht van bronnenstudie, neergelegd in monographien van groter of kleiner omvang, kan bestaande kennis verbeteren en verrijken, en zulk 'n doel kan zich dan ook alleen stellen wie 'n onderdeel der kerkgeschiedenis beschrijft, maar wie zich aan de beschrijving van de kerkgeschiedenis in haar vollen omvang waagt, moet wel zijn doel wat lager stellen.

Hem is het slechts te doen, bestaande kennis mede te deelen.

En dat is al heel wat.

Want dat wil dan niet minder zeggen, dan de historie der kerk beschrijven naar wat men daarvan bij den tegenwoordigen stand der wetenschap weet.

Om nu dit doel althans te benaderen, is noodig, dat men zich vertrouwd maakt met wat in de literatuur, vooral de nieuwere en nieuwste literatuur van het vak het voornaamste is, en ook dat men daarbij dan weet te schiften en te siften.

Het wil mij voorkomen, dat LANDWEHR naar vermogen gedaan heeft om dit doel te bereiken, en ik grond dit mijn oordeel niet alleen op die eerbiedwekkende rijke literatuur-opgave aan het einde van zijn 11e deel, welke, naar hij zegt, bij de samenstelling van het eerste en tweede deel door hem is geraadpleegd, maar ook op hetgeen ik waarnam van de wijze waarop hij die literatuur in zijn boek zelf heeft verwerkt.

Het spreekt weer, dat men ook hier niet den eisch mag stellen, dat heel de literatuur zou zijn geraadpleegd en verwerkt. Toch verwonderde het mij, dat ik naast GRESLER en NEANDER, althans wat "de eerste drie eeuwen" betreft, ook BAUR niet vermeld vond. Ik weet, dat mijn leermeester Prof. MOLL tegen BAUR, die hij, min-vriendelijk, "een speculatieve filosofie" noemde, als historicus zijn bedenkingen had, en ook, dat de Hegeliaansche constructie van het oude Christendom, welke door de vader der Tubingische school werd voorgedragen, thans vrij wel geantikeerd is. Maar dit alles neemt niet weg, dat zijn uiteenzetting van het GNOSTICISME, ook na wat later over dit onderwerp is geschreven, naar ik meen, nog niet geantikeerd is.

Had LANDWEHR, voor het samenstellen van zijn Deel I § 18 B. DE GNOSIS, — ook hiervan kennis genomen, deze § ware dan zeker anders uitgevallen. Met name ware ontstaan en karakter der Gnosis als Religionsphilosophie dan duidelijker aan het licht getreden. Dan, gelijk één zwaluw nog geen lente maakt, is het ook niet zoo'n enkel wetenschappelijk *peccatum omissionis*, hetwelk 'n handboek onbruikbaar zou maken.

En 'n bruikbaar handboek heeft Dr. LANDWEHR met dit zijn werk zeer zeker geleverd.

Men kan er door in de kerkgeschiedenis thuis raken, en goed ook.

De gevierde prediker van ROTTERDAM, die zich, met zijn voortreffelijke, op bronnenstudie berustende monographie over LEDERBOER, naam heeft gemaakt als kerkhistoricus, heeft met dit zijn latere werk, dat uiteraard een, voor het grootste deel, compilatorische arbeid moest zijn, dien naam allerminst verspeeld. Noemde ik zoo even deze kerkgeschiedenis 'n bruikbaar handboek, ik meen er dit predicaat aan te mogen toekennen op grond zooveel van de volledigheid als van de overzichtelijkheid waarmee de stof is bewerkt.

En daarbij komt dan nog iets.

Alvorens van wat te steken, deelt LANDWEHR in een korte INLEIDING zijn plan mee. Uit een

vergelij tuuropg zich in dologie, bestude historis als zoo En n voor o dat het naar de Theolog herleed Dit dfinitie schrijv verschij aarde in LANDWE geschie het Ch wat hij Bedenke eens v jaar, Ku het hand KURTZ Theolog word ge heeren i deze ker onder h Ik schi Nt omtrent e meene Theolog docent er te bemoe Wij, s welke tegevoor niet vers het vrij calivistis zal komer Van h ver bij vinden on Dan su minstens o ook onder kerkgeschi willen be aan hebbe 'n Klei LANDWEHR op p. l de histori ring ook TER HAAR in zijn lre bij: "Van tening der daan". Da reformatori is veel lie L. RUTGER Met dat wat het en schrijver n die dissert mee aan (doctor the het mij vo LANDWEHR sjele is aan nog al veel

W

Op ons v komen, om perse was, treffende de Suriname, d hier niet g dat bovend overichten Evenals — zoo heet der Evangel telkens te l zwaren, die dat de Alge den nood g geldelijke on aan haar z Suriname ga toelage bedn gaven steger zoo moest i past ruim 13 Met onder Duitche Br koste legt a eenige protes lonie. De b hare "vending uit te geven ruim /46.00 zelf voor di meervermelde aanbracht".

Gelukkig h gevestigde Af godsdienstig o king in de k deele van i kapitaalje — nog met /66 wijze 66k n kousen; maar taalje eerlan voor de pijs zijn, de 31 Suriname, m onderwijzera, Men zie hi

Aantal Scholen

7

14

8

2

31

De Zending name telde e In Paramaribo » de Districten » het Boschlas Britsch-Indië Javanen Samen

*) We verwe de noot onder